

Boekbesprekingen

GRIMMETT R. F. A. & JONES T. A. (eds.) 1989. *Important bird areas in Europe*. ICBP Technical Publication No. 9, Cambridge. 889 p. Prijs £21,50.

Important bird areas in Europe is een zeer belangrijk bronnenboek over bijna 2400 belangrijke vogelgebieden in Europa. Europa is ruim genomen en omvat ook geheel Turkije en eilanden als Groenland, Bereneiland, Nova Zembla, Malta, Azoren, enz.

Het is een omvangrijk standaardwerk (bijna 1 kg zwaar) voor alle instanties die iets met ruimtelijke ordening, natuurbescherming of vogelbescherming te maken hebben, maar ook voor mensen die ergens in Europa werkelijk belangrijke vogelgebieden willen zien of er iets over willen weten. De vogel- en gebiedsinformatie is zeer overzichtelijk ingedeeld en klein gedrukt.

Het boek bevat 845 bladzijden met overzichten van gebieden per land. Per land is er eerst beknopte algemene informatie als topografie, oppervlakte, bevolkingsdichtheid, belangrijkste vogels, en de beschermings-systemen. Dit wordt gevolgd door een genummerde lijst met de namen van de gebieden met hun geografische coördinaten en de oppervlakte. Ook wordt vermeld of het gebied is beschermd en hoe. Dan volgt een korte omschrijving en een lijst van soorten waarvoor het gebied van belang is als broedgebied of als overlevingsgebied buiten de broedtijd. Bij ieder land is een kaartje waarop de positie van de gebieden staat aangegeven en een bijzonder treffende afbeelding van een karakteristieke vogel van de hand van Norman Arlott. De tekst van de gebieden varieert in lengte tussen enkele regels en driekwart pagina en ook hier is een vaste volgorde voor de gegevens aangehouden, wat het snel opzoeken van de informatie zeer ten goede komt.

De schrikbarende achteruitgang van de pelikanen op de Balkan, de uiterst kleine populaties van de Zeekoet in Spanje en Portugal, de verheugende stand van sommige roofvogels in Frankrijk, de enorme aantallen eenden in sommige Russische gebieden; heel interessant om dit nu eens allemaal na te kunnen pluizen, maar veel te omvangrijk om hier te refereren. Over het algemeen zijn de vermeldingen accuraat, maar uit enkele landen in Oost-Europa ontbreken recente gegevens.

Voor Spanje worden 288 gebieden genoemd die vrijwel allemaal nog geen bescherming genieten. Voor Nederland zijn 70 gebieden opgenomen die veelal wel een beschermde status hebben. In omvang variëren deze gebieden tussen 250 000 ha (Waddenzee) en c. 60 ha (Het Zwin). Natuurlijk zijn de opgegeven aantallen broed- en trekvogels maar een momentopname, zo iets moet men zien als een indicatie. Soms lijkt de voorkeur wat persoonlijk getint of fout. Voor Vlieland worden de twee-tot drieduizend broedparen Eidereenden niet genoemd, maar het ene paar Velduil dat er wel eens nestelt, is wel opgenomen. Daarentegen zouden er op Rottumer-oog/Rottumerplaat 1500 Eidereenden broeden, terwijl het aantal ook in de meest recente gegevens onder de 1000 blijft. Zo zal er in de buitenlandse opgaven ook wel eens een getal zitten dat meer op een schatting dan op een telling berust. Nederlandse natuurbeschermers zouden er goed aan doen om de opgaven van de gebieden die zij

bezoeken regelmatig te controleren met hun waarnemingen en melding te maken van winst en verlies of van verandering van status. Nauwkeurige informatie is een belangrijk wapen in de strijd om het behoud van de natuur.

Zoals het behoort, wordt duidelijk uit de doeken gedaan hoe de gegevens zijn verkregen en welke (aantals-) criteria zijn gebruikt voor broed- en trekvogels. Ook worden er overzichten gegeven van de vogels die om een of andere reden de aandacht verdienen van beschermers, zoals soorten met een kleine populatie, soorten die in Europa bedreigd zijn, of soorten die op wereldschaal bedreigd zijn. Ook worden de belangrijkste internationale regelingen voor bescherming vermeld zoals de Ramsar-overeenkomst (*Wetlands*), Bonn-overeenkomst (*Migratory species*), *World Heritage Convention*, Bern-overeenkomst (habitat voor bedreigde planten en dieren), de EEG-richtlijnen en aanbevelingen, enz. Het criterium voor een belangrijk gebied is voornamelijk gezocht in de aantallen per soort. Dat is beslist geen achterhaald standpunt. Met de huidige gespecialiseerde onderzoeken aan biotopen vergeten we wel eens dat vogels zelf uitmaken of een gebied voor hen belangrijk is. Voor ons blijkt dat dan uit de relatieve aantallen die in zo'n gebied verblijven om er te broeden, te ruïen of te overwinteren.

De samenstellers met hun landelijke contactpersonen en hun veldwerkers hebben met deze publikatie een uiterst waardevol handboek samengesteld. Er blijkt duidelijk uit dat er nog heel veel is te zien in Europa, maar ook dat er op natuurbeschermingsgebied nog heel veel is te doen en dat daarbij grote spoed is geboden. Ik hoop dat het er toe leidt dat de Kroeskoppelikaan in Europa werkelijk beschermd wordt. Ze hoeven niet zo talrijk te worden als bij ons de Aalscholvers, maar enkele tientallen flinke kolonies moeten we in Turkije en de Balkan toch weer terug kunnen krijgen. Of zijn de Europeanen daar werkelijk niet meer te bekeren? — C. Swennen.

COLLAR N. J. & ANDREW P. 1988. *Birds to watch. The ICBP World Check-list of Threatened Birds*. ICBP Technical Publication No. 8, Cambridge. 303 p.

Binnen de tegenwoordig geldende, algemenere aanpak van de milieuproblematiek, gericht op habitat- en ecosystembescherming, kan een nieuwe checklist van bedreigde vogelsoorten wat ouderwets overkomen. De samenstellers van deze "rode lijst" zijn echter overtuigd van het nut van een soortgerichte benadering. Immers, ecosystemen bestaan uit individuele soorten. Bovendien kan het strijden voor een aandachtsoort – vogels komen daar bij uitstek voor in aanmerking – zeer positief werken op de publieke opinie betreffende milieuproblematiek in bredere zin.

Dit werk beoogt een overbrugging te zijn tussen de tweede en derde editie van het *Red Data Book* en wereldwijd een overzicht te geven van de stand van zaken binnen de vogelwereld. Ruim elf procent van alle negenduizend vogelsoorten blijkt op wereldschaal met uitsterven te worden bedreigd.

Na een inleiding waarin met name de relativiteit van het begrip "bedreigd" ter sprake komt, begint een uitputtend volledige opsomming van bedreigde soorten. Een steekproefsgewijze controle van een aantal soorten leert dat de informatie over het algemeen volledig en *up to date* is, doch dat soms details ontbreken. Bij de White-eyed River Martin *Pseudochelidon sirintarae* bijvoorbeeld wordt niet gerept over aantallen op de enige vindplaats (Thailand), hoewel vangsten van meer dan honderd exemplaren bekend zijn. Het ontbreken van bewijs voor het broeden in China wordt wel genoemd, terwijl zoekacties naar broedparen in Thailand onvermeld blijven.

Als tweede voorbeeld kan de situatie van de Bonte Dayal Lijster *Copsychus sechellarum* op Fregate Island worden genoemd. In dit werk wordt de achteruitgang alleen toegeschreven aan predatie door verwilderde katten. Tegenwoordig zijn andere oorzaken van belang, zoals de teloorgang van de lokale tuinbouw, waarvan deze lijster als cultuurvolger profiteerde, het verminderde aantal nestbomen en concurrentie van de ingevoerde Indische Treurspreeuw *Acridotheres tristis*.

Achterin het boekwerk is als bijlage een lijst opgenomen waarin per land de broedende, wereldwijd bedreigde soorten worden genoemd. Het voorkomen van de Rode Wouw op de lijst van Nederland geeft aan dat hiervoor in detail gekeken is naar de broedvogellijst per land en niet zozeer naar de landen die voor de broedvogelpopulatie van belang zijn.

Een aantrekkelijk boek is het niet. De enige illustratie die het werk rijk is, prijkt op de omslag. De tekst weemt van de literatuurverwijzingen en moeilijk leesbare toponiemen. Als naslagwerk staat de waarde ervan echter buiten kijf. — *Ward Hagemeijer*

BOYD H. & PIROT J.-Y. 1989. *Flyways and reserve networks for water birds*. (IWRB Special Publication 9) International Waterfowl and Wetlands Research Bureau, Slimbridge. 109 p. Prijs £ 10 (verkrijgbaar voor £ 11,50 (inclusief verzendkosten) bij het IWRB, Slimbridge, Glos. GL2 7BX, Engeland.

Dit rapport bevat de teksten van zes bijdragen die voortkomen uit voordrachten gehouden tijdens een workshop over trekbanen en netwerken van reservaten in Regina (Saskatchewan), Canada, op 28 mei 1987. Deze studiedag was een onderdeel van de derde bijeenkomst van bij de Wetlands-Conventie aangesloten partijen. De titels van deze artikelen zijn: "Population estimates of water birds using the East Asian / Australian flyway" (D. Parish), "Population estimates of swans, geese, ducks, and Eurasian Coot (*Fulica atra*) in the Western Palearctic and Sahelian Africa" (J.-Y. Pirot *et al.*), "Numbers, midwinter distribution, and migration of wader populations using the East Atlantic flyway" (C. J. Smit & T. Piersma), "Status of waterfowl, cranes, and other waterbirds in North America" (J. C. Bartonek), "Waterfowl population levels in North America and their use in identifying Canadian wetlands of importance for breeding waterfowl" (H. Boyd) en "Shorebird flyways in the New World" (R. I. G. Morrison & J. P. Myers). Voor ons zijn vooral de tweede en derde bijdrage van belang. Het artikel van Cor Smit & Theunis Piersma geeft een uitgebreid overzicht over trekwegen en belangrijke pleisterplaatsen van steltlopers in de Oostatlantische trekbaan.

In dit rapport zijn tevens samenvattingen opgenomen van drie andere workshops die in Regina werden gehouden over "Criteria for identifying wetlands of international importance", "Wise use of wetlands" en "The Ramsar Convention as a vehicle for linking wetland conservation and development". Tevens zijn drie aanbevelingen opgenomen over criteria, onderzoek aan trekbanen en verstandig gebruik — *Eduard R. Osieck*

BROOKE M. 1990. *The Manx Shearwater*. Poyser/Academic Press, London. 246 p. Prijs £17.

Tientallen roepende Noordse Pijlstormvogels in de baai van Fetlar op de Shetlands of honderden die de zuidpunt van het Ierse Cape Clear Island rondrennen, zijn moeilijk te vergeten. Maar ken je dan zo'n geheimzinnige zeevogel? Dit boek gaf mijn herinneringen nieuwe dimensies. Het is een indringend portret van vooral het landleven van pijlstormvogels tijdens de broedtijd. Hun leven op zee blijft raadselachtig; daar is gewoon nog verschrikkelijk weinig van bekend. Zou het trouwens echt zo moeilijk zijn om met een schip iets meer over het foerageren overdag van de pakweg 300 000 pijlstormvogels van Skokholm en Skomer (voor de kust van zuidwest Wales) te weten te komen? Of is het nog nooit geprobeerd? Ondanks hun vrijwel onbesproken zeeleven, is dit boek een juweel. Brooke kan schrijven als de beste. Hij is soms grappig, steeds onderhoudend en slaagt er in om je mee te laten denken over het hoe en waarom van het gedrag van Noordse pijlen. Alle biologische specificieken worden in hun bredere evolutionaire context geplaatst, waarbij vergelijkingen met andere soorten pijlstormvogels, en zeevogels, op verantwoorde wijze gemaakt worden. Als zodanig is *The Manx Shearwater* misschien wel de beste algemene introductie tot de hedendaagse kennis over de broedbiologie van zeevogels. Echt niks te moppen? Nou jawel, het gebruik van calorieën in plaats van Joules is nu toch wel uit de tijd.

Omdat de in holen broedende ouders, hun ei en hun enige jong zo gemakkelijk in grote aantallen te pakken zijn te krijgen, is de beste informatie beschikbaar over zaken als eigrooite, broedduur (51 dagen: bijna twee maanden!), groei van jongen tot uitvliegen (duurt nog eens 71 dagen), broedsucces en overleving. Zoals bij andere vogelsoorten ook werd vastgesteld, overleven de vroegste kuikens het beste; misschien voor een deel omdat ze als zwaarste uitvliegen. Waar men vroeger dacht dat eerder in het jaar broeden onmogelijk was omdat de pijlstormvogelvrouw dan niet in staat zou zijn om het grote ei te vormen, gelooft Brooke nu dat de aanvoer van voedsel voor het opgroeiende jong de limiet aan ouderlijke inspanning kan vormen. Bij een berekende voedselpiek in de huidige kuikentijd is vervroeging dan onmogelijk. Hoewel de gemiddelde legdatum niet is veranderd, heeft de aankomst van vogels in de kolonie zich de laatste tientallen jaren wel vervroegd. Dit is mogelijk het gevolg van een groeiende broedpopulatie en een tekort aan nestholten. Je moet er op tijd bij zijn en vervolgens voortdurend waakzaam blijven, om een nestplaats veilig te stellen! Een bijzonder hoofdstuk is gewijd aan een geheimzinnige pijlstormvogelziekte die alleen in de kolonies van Skokholm en Skomer voorkomt! Deze ziekte veroorzaakt soms kramp, en meestal puisten en korsten op de poten van vrijwel vliegvlugge kuikens. Zieke kuikens worden vooral in vochtige terreinen aangetroffen.

Ze zitten onder de mijten en hebben weinig kans (25%) om te overleven. Intensief onderzoek leverde geen aantoonbare ziekteverwekker op. Ondanks deze "puffinosis" gaat het de Noordse Pijlstormvogels niet slecht en Brooke eindigt met "*Manx Shearwaters may never aspire to the million-strong colonies of their southern hemisphere cousins, but the immediate prospect is for a healthy population of birds that will wing to the coasts of South America every autumn and then return in summer to the North Atlantic. There the Manx Shearwater will continue to delight birdwatchers with the panache of its flight over the waves and the wild freedom of its cries at the colonies.*" — *Theunis Piersma*

IAPICCHINO C. & MASSA B. 1989. *The birds of Sicily*. British Ornithologists' Union Checklist No. 11. Zoological Museum, Tring. 170 p. Prijs £18.

Na het werk van Doderlein (1869-74) duurde het tot 1976 voordat een bijgestelde checklist van de vogels van Sicilië verscheen van de hand van Bruno Massa. Het huidige boekwerkje is een update van de bestaande kennis omtrent de avifauna van dit grootste mediterrane eiland. Het eerste deel bestaat uit een 19 pagina's lange inleiding met hoofdstukken over historie, landschappen, klimaat, vegetatie, vogeltrek, broedvogels en bescherming. Het tweede deel bevat de volledige lijst van vastgestelde vogels (363 soorten) in korte besprekingen over 114 pagina's. Een verklarende naamlijst van locaties, een lijst van alle ringmeldingen van op Sicilië betrekking hebbende gevallen, alsmede een uitgebreide literatuurlijst (meer dan 500 titels) completeren het boekje.

Voor al het eerste deel is zeer lezenswaard. Hierin worden de relaties beschreven tussen de vogels en het landschap. Ook de vegetatie, de betekenis van de 14 kleine eilanden (vulkanisch!) en de natuurbescherming komen ter sprake. Het is droevig gesteld met de schietlust van de Sicilianen; 30 soorten roofvogels en uilen worden per jaar aangeboden bij preparateurs. Ook ontbossing, drainage van moerassen en meren (100 000 ha in 1865, nu 5000 ha) en het in cultuur brengen van gebieden met oorspronkelijke vegetaties ten behoeve van de landbouw eisten hun tol. Toch is Sicilië nog steeds de moeite van een bezoek waard: het behoort met Corsica en Sardinië tot de rijkste eilanden in de Middellandse Zee. Het boekje is kort en bondig geschreven en staat vol met nuttige informatie. Hier en daar bekruipt je het gevoel meer te willen

profiteren van de kennis die beide auteurs ongetwijfeld hebben maar daar was kennelijk geen ruimte voor. Het boekje is vrij pover geïllustreerd met 16 zwartwit foto's van landschappen en acht figuren. Kaartjes van broedvogels ontbreken op een totaaloverzicht na (10 × 10 km grid). Voor iedereen die op een zuidelijke trip eens iets anders wil doen dan de geijkte reisdoelen langs gaan, van harte aanbevelen! — *Mennobart R. van Eerden*

CONDER P. 1989. *The Wheatear*. Cristopher Helm, London. 328 p. Prijs £19,95.

Het is een bijzondere ervaring een pas uitgekomen boek te lezen dat grotendeels is gebaseerd op veldwerk in 1947-53. In die periode verbleef de auteur als wacht op het eiland Skokholm, een gelegenheid die hij aangreep om zich intensief met Tapuiten bezig te houden. Lacunes in de kennis werden zoveel mogelijk weggewerkt in 1978-83. Dit boek bevat dan ook primair een verslag van de ervaringen op Skokholm. Als zodanig is het waardevol, zeker waar het de broedbiologie betreft.

Bij het lezen had ik gemengde gevoelens. Een aantal facetten uit het leven van Tapuiten wordt tot in het absurde uitgesponnen. Dit wordt verergerd door de anekdotische schrijfstijl; tot op dag en uur nauwkeurig wordt verslag gedaan van baltsgedragingen, geluidenrepertoire, foerageer- en broedgegedrag. Hierdoor verdrinkt de lezer in een brei van materiaal, soms zonder dat de waarnemingen in een breder kader worden geplaatst. Het is frappant dat het overgrote deel van het meer oecologisch gerichte onderzoek aan Tapuiten van De L. Brooke, Carlson, Kneis en Moreno (song mimicry, mate-guarding, central place foraging, energetic constraints) niet is gebruikt, en wanneer dat wel is gebeurd, veelal foutief. Een lichtpunt wordt gevormd door de index, die door het aanbrengen van vele onderverdelingen bij ieder trefwoord goed toegankelijk is. Echter, de index is niet foutloos, net zo min als de literatuurlijst.

Wie zich echter diagonaal lezend door de anekdotes weet te worstelen, zal veel van zijn gading vinden. De auteur staat bovendien dicht bij zijn onderwerp, wat voorkomt dat Tapuiten ontzield aan ons worden voorgesteld. De tekeningen van Busby lenen zich bij uitstek voor een soort als de Tapuit. Het boek is mooi uitgegeven, goed gedrukt en gebonden en zonder foto's. — *Rob G. Bijlsma*